

Kijken met middeleeuwse ogen

We zien een aantrekkelijke jongedame, gekleed in een elegante lange jurk, haar lange blonde haren zijn naar voren gekamd en hangen los voor haar ogen, een stuk van haar achterhoofd is kaalgeschoren. Met haar rechterhand tilt ze sierlijk een stukje van haar gewaad op en met haar linkerhand houdt ze de teugel vast van een ezel die op een rad loopt. Boven op het wiel zit een vos met een geldzak, onderaan zit een gekroonde leeuw, links in het midden klimt een aap omhoog, en rechts in het midden glijdt een jachthond naar beneden. Dit tafereel wordt geprojecteerd op een maansikkel, uitgevuld met het ronde gezicht van de maan en profiel.

De Middelnederlandse tekst onder de afbeelding geeft het onderwerp aan: *Die mane, dapper ende snel*. De Latijnse tekst eronder beschrijft de eigenschappen van de maan volgens de humorenleer. Geen van beide teksten biedt een uitleg voor de afbeelding. Blijkbaar ging de kunstenaar ervan uit dat zijn doelgroep geen nadere uitleg nodig had. Hoe anders is dit voor het hedendaagse publiek. Om deze miniatuur te kunnen begrijpen, moeten de kijkers zich verdiepen in de denkwereld van hun middeleeuwse voorgangers.

Afbeelding: De maan – Hs. Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Cod. Guelf. 18.2 Aug.4°, fol. 123r. Copyright: Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel

In de middeleeuwse kosmos draaien zeven planeten rondom de stilstaande aarde. De planeet Maan staat het dichtst bij de aarde en heeft de snelste omwenteling (ca. 30 dagen). Deze cyclische loop zorgt voor onbestendigheid en wisselvalligheid in het aardse bestaan. Een passend beeld hiervoor is Vrouwe Fortuna die (al dan niet geblinddoekt) aan het rad draait. Maar ze heeft nog een andere concurrent die de ongreepbaarheid en grilligheid van de tijd laat zien: Vrouwe Occasio. Haar dubbelgelaat bestaat uit lange lokken en kaalheid. Verlies geen tijd, pak je kans, oftewel: grijp de gelegenheid bij de haren. Heeft de maker van deze miniatuur met al deze elementen willen spelen? Hoe gaan mediëvistten te werk om dit te onderzoeken?

Voor wie meer wil weten, zie Willem Kuiper. "Luna en Fortuna". Andrea van Leerdam e.a. (red.): *Kennis in beeld. Denken en doen in de Middeleeuwen*. Hilversum: Verloren, 2014., 47-53, Willem Kuiper: "Occasio of Fortuna?", in: www.neerlandistiek.nl/2014/10/column99; Klara H. Broekhuijsen. "Imagining the Stars. The Miniatures of the *Natuurkunde van het Geheelal* in the Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel". *Quaerendo* 52 (2022): 3-44.